

УДК 341.45
DOI <https://doi.org/10.32782/39221413>

Коваль О. І.,
*аспірантка кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ В ПОРЯДКУ НАДАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

PROCEDURAL ACTIONS IN THE ORDER OF PROVIDING INTERNATIONAL LEGAL ASSISTANCE ON THE TERRITORY OF UKRAINE

Статтю присвячено аналізу сутності процесуальних дій, які можуть бути проведені на виконання запиту компетентного органу іноземної держави в порядку надання міжнародної правової допомоги на території України.

Досліджено класифікацію процесуальних дій, виходячи із норм кримінального процесуального законодавства України, зокрема і міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України та які є його частиною.

Зазначено про те, що міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій є чи не найбільш фундаментальною для інших форм міжнародної співпраці, оскільки саме на стадії досудового розслідування відбувається безпосереднє розслідування кримінальних правопорушень, яке включає в себе проведення ряду процесуальних та слідчих дій з метою виконання завдання кримінального провадження та подальшого здійснення правосуддя судом.

Водночас відзначається про те, що на території України в порядку надання міжнародної правової допомоги за запитом компетентному органу іноземної держави можуть бути проведені будь-які процесуальні дії, передбачені як Кримінальним процесуальним кодексом України, так і міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України.

Наголошено на тому, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не містить чіткого поняття «процесуальних дій», хоча у багатьох його статтях містяться положення про проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій або ж просто процесуальних дій.

Також у статті досліджено сутність процесуальних дій, з урахуванням тлумачення вченими-процесуалістами, та зазначено про різну варіацію формування його поняття та їх значення у кримінальному провадженні.

Водночас акцентовано увагу на тому, що спільна робота держав-учасниць міжнародних договорів під час розроблення, підписання та виконання домовленостей про надання правової допомоги у кримінальних справах сприяє не лише дотриманню засад кримінального судочинства та ефективному розслідуванню кримінальних правопорушень, але й позитивно позначається на розвитку всебічної співпраці між правоохоронними органами іноземних держав у напрямку боротьби із злочинністю.

Ключові слова: кримінальне судочинство, міжнародне співробітництво, компетентний орган іноземної держави, виконання запиту, досудове розслідування.

The article is devoted to the analysis of the essence of procedural actions that can be carried out to fulfill the request of the competent body of a foreign state in the order of providing international legal assistance on the territory of Ukraine.

The classification of procedural actions was studied, based on the norms of the criminal procedural legislation of Ukraine, in particular, international treaties, the consent of which was given by the Verkhovna Rada of Ukraine to be binding and which are part of it.

It is noted that international legal assistance in conducting procedural actions is almost the most fundamental for other forms of international cooperation, since it is at the pre-trial investigation stage that a direct investigation of criminal offenses takes place, which includes conducting a number of procedural and investigative actions in order to fulfill the task of criminal proceedings and subsequent administration of justice by the court.

At the same time, it is noted that on the territory of Ukraine, in order to provide international legal assistance at the request of the competent authority of a foreign state, any procedural actions provided for by the Criminal Procedure Code of Ukraine and international treaties ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine may be carried out.

It is emphasized that the current Criminal Procedure Code of Ukraine does not contain a clear concept of "procedural actions", although many of its articles contain provisions on investigative (search) and other procedural actions or simply procedural actions.

Also, the article examines the essence of procedural actions, taking into account the interpretation of procedural scientists, and indicates different variations in the formation of its concept and their significance in criminal proceedings.

At the same time, attention is focused on the fact that the joint work of the member states of international treaties during the development, signing and implementation of agreements on the provision of legal assistance in criminal cases contributes not only to the observance of the principles of criminal justice and the effective investigation of criminal offenses, but also has a positive effect on the development of comprehensive cooperation between law enforcement agencies of foreign countries in the fight against crime.

Key words: *criminal justice, international cooperation, competent authority of a foreign state, execution of the request, pre-trial investigation.*

Вступ. Як відомо, однією із важливих форм міжнародного співробітництва під час кримінального провадження виступає міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій, зокрема в стадії досудового розслідування, оскільки саме на цій ланці співпраці проводиться необхідний обсяг процесуальних та слідчих дій, за допомогою яких виконується завдання кримінального провадження.

При цьому, що надання такого виду допомоги на території України не обмежується лише Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України).

Наділення більшою юридичною силою міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, позначилось на розширенні переліку процесуальних дій, які можуть бути проведені на території України під час надання міжнародної правової допомоги, виходячи з умов конкретної домовленості між договірними сторонами.

Мета статті – дослідити сутність процесуальних дій в порядку надання міжнародної правової допомоги в стадії досудового розслідування на території України та їх види.

Дослідження та публікації. Питанню дослідження процесуальних дій у кримінальному процесі, зокрема під час надання міжнародної правової допомоги, присвятили свої наукові праці такі вчені як Ю.Чорноус, Ю.Терещенко, Л.Удалова, О.Омельченко, В.Рожнова, Д.Письменний, А.Форостяний, Д.Савицький, О.Осауленко, А.Самодін, Г.Степанова, А.Антонюк, Д.Михайлик та інші.

Виклад основного матеріалу. Однією із форм здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження являється міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій, зокрема в ста-

дії досудового розслідування. Вона є чи не найбільш фундаментальною для інших форм міжнародної співпраці, оскільки саме на стадії досудового розслідування відбувається безпосереднє розслідування кримінальних правопорушень.

Однак, органи, уповноважені на здійснення досудового розслідування не завжди можуть встановити обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні без залучення можливостей компетентних органів іноземних держав. У такому разі вони звертаються про «проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування» [1] на території відповідної держави.

Відтак, А. Антонюк слушно відмічає, що сторони, які розробляють договори про правову допомогу у кримінальних провадженнях, мають забезпечити, щоб ці договори сприяли пришвидшенню надання правової допомоги, спрощенню порядку одержання доказів і проведенню як процесуальних, так і слідчих дій, а також збирали докази з використанням способів, бажаних для запитуючої сторони [2, ст. 62–63].

З наведеного вбачається, що лише злагоджена та скоординована робота договірних сторін під час розроблення, підписання та виконання домовленостей про правову допомогу у кримінальних справах слугує запорукою дотримання основних засад кримінального судочинства та позитивно позначається на розвитку всебічної співпраці між правоохоронними органами іноземних держав у напрямку боротьби із злочинністю.

При цьому, виникає питання, що ж являють собою процесуальні дії у кримінальному провадженні?

Чинний КПК України не містить чіткого поняття процесуальних дій, хоча у багатьох статтях містяться положення про проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій або ж просто процесуальних дій.

Якщо чинним КПК України врегульовано питання проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та їх види відповідно у 20 та 21 Главах, то питання щодо процесуальних дій не знайшло своєї правової регламентації у конкретній частині кодексу.

Із визначення кримінального провадження випливає, що воно являє собою проведення процесуальних дій у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [1].

Звертаючись до тлумачення вченими-процесуалістами поняття процесуальних дій, можна прослідкувати різні варіанти формування його поняття та їх значення у кримінальному провадженні.

Так, О.Осауленко, А.Самодін, Г.Степанова зазначають про те, що процесуальні дії – це дії учасників кримінального провадження, які передбачені та регламентовані кримінальним процесуальним законодавством, спрямовані на збирання, перевірку або використання доказів у кримінальному провадженні. Водночас, вони класифікують їх на слідчі (розшукові) дії та інші процесуальні дії [3, с. 5].

Зважаючи на наведене вважаю, що дане формулювання є слухним, але не повним, виходячи із наступного. Мета процесуальних дій не обмежена лише збиранням, перевіркою або використанням доказів у кримінальному провадженні, вона є набагато ширшою.

Наприклад, без проведення такої процесуальної дії як прийняття заяви та внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань в порядку ст. 214 КПК України, неможливо було б розпочати проведення досудового розслідування, що, в свою чергу, унеможливило проведення будь-яких процесуальних та слідчих дій, спрямованих на виконання завдання кримінального провадження та з'ясування обставин, які підлягають доказуванню у ньому.

Або ж, одним із прав підозрюваного, передбачених ст. 42 КПК України є заявлення ним клопотань про проведення процесуальних дій

або відводів, які розглядаються відповідно до вимог ст. 220 КПК України та оформлюються у виді процесуального рішення – постановою.

Сукупність відповідних матеріалів за результатами проведення процесуальних дій, наприклад, запит-відповідь або клопотання-постанова тощо, завжди долучаються до матеріалів кримінального провадження і є його невід'ємною складовою частиною.

Отже, враховуючи наведене можна говорити про те, що процесуальні дії складають зміст кримінального провадження та здійснюються на всіх його стадіях.

Вищенаведене узгоджується із думкою Д.Михайлика, який, досліджуючи питання процесуальних дій у кримінальному провадженні, слушно зазначив, що процесуальні дії – це дії, спрямовані на виконання завдань кримінального провадження на різних стадіях кримінального процесу, проведення яких забезпечується силами та засобами кримінального провадження на підставах і в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законодавством [4, с. 219, 221].

Говорячи ж про співвідношення процесуальних та слідчих дій, слід погодитись із думкою Ю.Чорноус, яка наголошує на тому, що поняття процесуальних дій є досить широким, адже традиційно до процесуальних відносять будь-які дії, що передбачені КПК України [5, с. 96].

До того ж, досліджуючи позиції вчених щодо слідчих та процесуальних дій у кримінальному процесі, Ю. Терещенко наводить думку Чорноус Ю.М., з якою важко не погодитись та яка полягає у тому, що процесуальні дії співвідносяться із слідчими діями, як ціле і частина. Процесуальні дії охоплюють усі передбачені кримінально-процесуальним законодавством заходи, проте відрізняються від слідчих за метою, колом уповноважених суб'єктів і порядком провадження, отримуваними результатами [6, с. 170].

Тому виникає питання, чому під час міжнародного співробітництва запитується саме правова допомога про проведення процесуальних дій?

Вважаю, що це пов'язано з тим, що надання міжнародної правової допомоги не може зводитись лише до проведення конкретних слідчих дій, спрямованих на збирання або перевірку

вже отриманих доказів у кримінальному провадженні, оскільки паралельно існують процесуальні дії, які виступають допоміжними, а іноді, і ключовими засобами виконання його завдання.

Так, за їх допомогою забезпечуються та дотримуються права всіх учасників кримінального провадження, вони є передумовами проведення необхідних слідчих або інших процесуальних дій або виступають засобами, необхідними для з'ясування обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні тощо.

До прикладу, ст. 564 КПК України передбачено вручення документів особі, зазначеній у запиті, що оформлюється відповідним протоколом, ст. 565 КПК України визначено складання прохання про тимчасову передачу особи, яка тримається під вартою або засудженої особи в Україну з метою давання показань або участі в інших процесуальних діях або ж у ст. 566 КПК України врегульовано питання щодо виклику особи, яка перебуває за межами України, для провадження слідчих та інших процесуальних дій на території України.

Отже, проведенню слідчої або іншої процесуальної дії передуює, власне, проведення ряду процесуальних дій уповноваженими особами національних органів України, за допомогою яких можливо досягти конкретну мету їх проведення.

Говорячи ж про виконання запиту компетентного органу іноземної держави про надання міжнародної правової допомоги на території України, необхідно акцентувати увагу, що мова йде саме про процесуальні дії.

Відтак, ст. 561 КПК України визначено, що на території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги можуть бути проведені будь-які процесуальні дії, передбачені КПК України або міжнародним договором [1].

Разом з цим, у ст. 4 КПК України передбачено, що при виконанні на території України окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва застосовуються положення КПК України.

На прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на тери-

торії України таких процесуальних дій може застосовуватися процесуальне законодавство іноземної держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого міжнародного договору України – за умови, що дане прохання не суперечить законодавству України [1].

При цьому, сформований у ст. 9 КПК України принцип законності, передбачає, зокрема, застосування положення відповідного міжнародного договору України, у разі якщо норми КПК України суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [1].

Повертаючись знову до сутності процесуальних дій слід зазначити, що визначення «будь-які процесуальні дії» охоплюють не тільки власне процесуальні, але й слідчі, а тому доцільно виокремити види процесуальних дій, проведення яких можливе на території України під час надання міжнародної правової допомоги компетентному органу іноземної держави, з урахуванням положень КПК України та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Говорячи ж про класифікацію вказаних дій, вважаю за доцільне погодитись із думкою Ю. Чорноус, яка до процесуальних дій, визначених, КПК України відносить наступні:

– процесуальні дії, проведення яких безпосередньо передбачено у межах міжнародного співробітництва, згідно з розділом IX КПК України, зокрема вручення документів (ст.ст. 542, 564), зберігання та передання речових доказів і документів (ст. 549), тимчасова передача (ст. 565); виклик особи, яка перебуває за межами України (ст. 566); допит за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео-або телефонної кореспонденції (ст. 567); розшук, арешт та конфіскація майна (ст. 568); контрольована поставка (ст. 569); прикордонне переслідування (ст. 570);

– слідчі (розшукові) дії, проведення яких врегульовано у главі 20 розділу III КПК України, зокрема допит (ст. 224), пред'явлення особи, речей для впізнання (ст.ст. 228–229); обшук (ст. 234); огляд (ст. 237); огляд трупа, в тому числі пов'язаний з екстумацією (ст.ст. 238,

239); слідчий експеримент (ст. 240); освідування особи (ст. 241); проведення експертизи (ст.ст. 242–244); отримання зразків для експертизи (ст. 245);

– негласні слідчі (розшукові) дії, які передбачено главою 21 розділу III КПК України: втручання у приватне спілкування (ст. 258); збереження інформації (ст. 259); аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264); дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо-, відео контроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274);

– інші процесуальні дії, передбачені КПК України: залучення особи до провадження як потерпілого (ст. 55), цивільного позивача (ст. 61), цивільного відповідача (ст. 62), їх представників (ст.ст. 58, 59, 63, 64), перекладача (ст. 68); експерта (ст. 69), спеціаліста (ст. 71); вручення повістки про виклик (ст. 135); тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159); тимчасове вилучення майна (ст.ст. 167, 168); арешт майна (ст. 170); вручення письмового повідомлення про підозру (ст. 278) та інші [5, ст. 97–98].

Іншу групу складають процесуальні дії, які узгоджені договірним сторонами у відповідному міжнародному договорі та можуть проводитися у межах надання міжнародної правової допомоги. До таких дій, наприклад,

належать: опитування сторін та інших осіб (ст. 4 Договору) [5, ст. 98], одержання, зокрема, пояснень осіб (ст. 1 Договору) [7], встановлення місця знаходження чи ідентифікація осіб предметів (ст. 1 Договору) [8], обмін інформацією і доказами та створення спільних слідчих груп (ст. 1 Договору) [9] тощо.

Разом з цим, із положень ст. 562 КПК України щодо проведення процесуальних дій, які потребують спеціального дозволу прокурора або суду впливає ще одна відповідна класифікація.

Разом з цим, із положень ст. 562 КПК України щодо проведення процесуальних дій, які потребують спеціального дозволу прокурора або суду впливає ще одна відповідна класифікація.

Так, процесуальні дії можна класифікувати на:
– дії, які не потребують спеціального дозволу.
– дії, які потребують спеціального дозволу. Такий дозвіл суду або прокуратури необхідно отримувати в загальному порядку, тобто з дотриманням положень КПК України, незважаючи на відсутність вимоги щодо одержання спеціального дозволу для процесуальної дії за законодавством запитуючої сторони [10, ст. 17–18].

Висновок. Досліджуючи сутність процесуальних дій в порядку надання міжнародної правової допомоги на території України можливо зробити висновок про те, що вони являють собою будь-які дії, визначені КПК України, основна суть яких полягає в тому, що вони є засобами виконання завдань кримінального провадження.

Для ефективного ж розслідування кримінальних правопорушень та всебічній співпраці між компетентними органами іноземних держав у боротьбі із злочинністю вважаю за необхідне законодавчо визначити та закріпити поняття «процесуальних дій» у відповідній нормі Кримінального процесуального Кодексу України шляхом внесення змін та доповнення до нього.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 03.12.2022, 05.12.2022, 14.01.2023, 11.02.2023).
2. Антонюк А.Б. Процесуальні засади міжнародного співробітництва при розслідуванні кримінальних правопорушень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2016. 220 с.

3. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні: навч. наочн. посіб. у схемах і таблицях / О. А. Осауленко, А. В. Самодін, Г. М. Степанова та ін. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 140 с.
4. Михайлик Д.О. Поняття процесуальних дій у кримінальному провадженні України. Право і суспільство. 2017. № 2. С. 217–221.
5. Черноус Ю.М. Міжнародна правова допомога: зміст та питання удосконалення реалізації. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 2, с. 95–101.
6. Терещенко Ю.В. Слідчі та інші процесуальні дії: правова регламентація. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2011. № 2, с. 168–175.
7. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254> (дата звернення: 11.02.2023).
8. Договір між Україною та Канадою про взаємодопомогу у кримінальних справах від 23.09.1996 р. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124_003#Text (дата звернення: 05.12.2022).
9. Договір між Україною та Сполученими штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 22.07.1998 р./ Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_019#Text (дата звернення: 05.12.2022).
10. Договір між Україною та Республікою Казахстан про правову допомогу у кримінальних справах від 29.10.2018 р. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398_002-18#n (дата звернення: 05.12.2022).
11. Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні: навч. посіб. / Л.Д. Удалова, Д.П. Письменний, О.Є. Омельченко, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, А.В. Форостяний. К. 2015. 211 с.